

ГАЛИНА МАСЛЮК

журналістка, голова Асоціації української діаспори в Греції "Українсько-Грецька Думка"

УКРАЇНА У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Незабаром світ відзначатиме 80-ту річницю від початку Другої світової війни – найтрагічнішої події в історії людства. Війни, яка докорінно змінила глобальну геополітичну ситуацію. Метою цієї статті є прагнення показати, чому ми, українці, знову і знову повертаємося до цієї всесвітньої катастрофи, від якої нас відділяють уже чотири покоління людей, що народилися після тої війни.

Історія Другої світової є досить добре вивчена, не зважаючи на те, що Кремль і нині не зняв гриф таємності з деяких документів, а його керівництво настирливо продовжує нав'язувати не тільки власному суспільству, але й іншим країнам переписану на свій лад одномірну версію викривленої, міфологізованої моделі цієї війни. По суті Російська Федерація розпочала сучасну ідеологічну війну навколо війни минулої.

Багато істориків вважають, що Друга світова почалася не з Польщі, а з території Карпатської України – офіційно проголошеної 14 березня 1939 р. незалежної Української держави, яка проіснувала всього чотири дні – рівно стільки, скільки карпатські січовики змогли чинити опір регулярним військам Угорщини.

Можливо, буде цікаво молодим читачам, для яких світові війни минулого століття видаються такою ж давниною як битва під Термопілами, що в 1938-1939 рр. українська проблематика інтенсивно обговорювалася на міжнародному рівні і слово "Україна" часто звучало в повідомленнях світових інформаційних агенцій та в дипломатичних шифровках. Україна слідом за Чехословаччиною стала однією із розмінних карт у великій грі, яка шла між Німеччиною, СРСР, Польщею, Великобританією та Францією.

РОЗДІЛЕНА НАЦІЯ

У 1917 р. у Києві була проголошена Українська Народна Республіка. Після проголошення основних конституційних документів – Універсалів – із УНР як незалежною державою встановили дипломатичні контакти Англія, Франція, Німеччина та її союзники.

У грудні 1917 р., після того, як у Харкові був сформований маріонетковий уряд більшовиків та проголошена «радянська Україна», більшовицька Росія розв'язала війну проти України. Боротьба із більшовиками тривала до 1921 р. Виснажена війною та іншими конфліктами, Україна втратила свою незалежність. Для однієї з найбільших європейських націй настали найстрашніші часи. Масові депортації, Голодомор і Великий Терор забрали мільйони життів протягом «мирного» міжвоєнного двадцятиліття.

На момент початку Другої світової війни у вересні 1939 р. український народ опинився розділеним поміж п'яти країн: СРСР, Польщі, Румунії, Угорщини та Словаччини.

ЗМОВА СТАЛІНА З ГІТЛЕРОМ

Переоцінюючи свою геніальність і підступність, Сталін почав гру з Гітлером: це була зустріч воїстину двох диявольських сил ХХ століття, двох систем поневолення та знищення людини. Нікому – ні Шекспіру, ні Толстому, ні Достоевському (портрет якого як запеклого антисеміта висів у кабінеті Гітлера) – не могли наснитися ці грізні картини, що сповіщали всесвітнє затемнення.

У квітні 1939 р. нацистами був схвалений план знищення Польщі під назвою "Вайс", який передбачав початок операції 1 вересня 1939 р. Німці поспішали і вели інтенсивні перемовини з СРСР.

У ніч з 23 на 24 серпня було підписано Договір про ненапад між Німеччиною і Радянським Союзом, і таємний додатковий протокол, в якому були чітко розмежовані сфери державних інтересів обох агресорів у Прибалтиці та Польщі. До Берліна з німецького посольства пішла шифровка: "У ніч з 23 на 24 серпня 1939 р. під час розмови пан Сталін виголосив спонтанно тост за фюрера такими словами: "Я знаю, до якої міри німецький народ любить свого фюрера, тому я хотів би випити за його здоров'я... Генке"". Влада СРСР 50-ть років заперечувала існування таємного протоколу.

Уклавши з Гітлером злочинну угоду, Сталін дав цинічний наказ радянським військам без оголошення війни вступити 17 вересня 1939 р. у Другу

світову війну на боці Німеччини під святими гаслами визволення поневолених братів і возз'єднання українських та білоруських земель. 21 вересня радянські та німецькі представники підписали угоду про координацію військового руху, в Польщі, у Львові та Бресті відбулися спільні радянсько-німецькі паради. 22 вересня Червона Армія увійшла до Львова. Так почалося “дружнє” кровоплиття обох окупаційних армій.

Своєю нічим не прихованою агресією та анексією території суверенної держави, сталінське керівництво, з погляду міжнародного права, порушило ряд міжнародних угод. 28 вересня 1939 р., після знищення Польської держави, Молотов і Ріббентроп підписали ще скандальнішу Угоду про дружбу

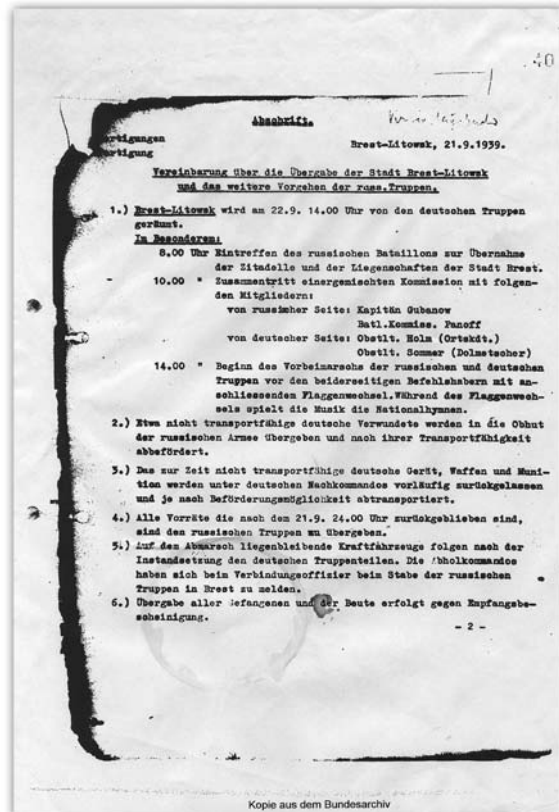

і кордони, та ще чотири таємні протоколи. “Сталін і я – єдині, хто бачить майбутнє, – сказав Гітлер. – Через кілька тижнів я простягну Сталіну руку на спільному німецько-радянському кордоні й разом з ним візьмуся за переділ світу”.

На захоплених ЧА територіях було запроваджено режим червоного терору і пришвидшеної “советизації”. “План обезголовлювання суспільства був вступом до перетворення народу на безвільну і безформну масу”, – згадував в’язень Луб’янської тюрми, наступний командувач польської армії, генерал Андерс. Лише із Західної України було депортовано вліб Радянського Союзу 550 тис. осіб.

Під час вересневої кампанії у радянський полон потрапили 181 тис. польських військовополонених, серед яких було чимало українців. У 1940-му році, за особистим наказом Й. Сталіна 22 тис. польських офіцерів було без суду і слідства розстріляно – цей злочин, частково скоєний і на території України, увійшов в історію під назвою “Катинь”.

Англія і Франція виконали свої союзницькі зобов’язання перед Польщею і 3-го вересня вступили у війну з Німеччиною. Як могла дивитися громадська думка цих двох країн (хоча й скомпрометованих змовою 1938 р. з Гітлером у Мюнхені) на допомогу СРСР Німеччині? Вони ледь не оголосили війну СРСР у 1940 р. Про який “нейтралітет” у війні можна було говорити, коли СРСР

В федеральному військовому архіві в Німеччині, в документах вищого керівництва другої танкової групи знаходиться документ «Vereinbarung mit sowjetischen Offizieren über die Überlassung von Brest-Litowsk» (“Домовленість з радянськими офіцерами про передачу Брест-Литовська”) датований 21.09.1939.

В ньому, зокрема, вказується: 14.00: Початок проходження урочистим маршем (Vorbeimarsch) російських і німецьких військ перед командуванням обидвох сторін з наступною зміною прапорів. Під час зміни прапорів музика виконує національні гімни.

Deutsch-sowjetische Siegesparade in Brest-Litowsk. Спільний парад вермахту і Робітничо-селянської Червоної армії 22 вересня 1939 р. В Брест-Литовській. Командир корпусу – генерал танкових військ Гейнц Гудеріан і командир-комбриг 29-ої окремої танкової бригади РСЧА Семьон Кривошеїн під час офіційної процедури передачі міста радянській стороні під час вторгнення в Польщу військ Німеччини і СРСР. Процедура закінчилася урочистим спуском німецького і підняттям радянського прапора.

надав нацистській Німеччині життєво важливу допомогу у вигляді величезних поставок зерна, нафти, бавовни, фосфатів, лісу, марганцю, хрому, міді, брухту кольорових металів, в обмін на техніку та технології.

Комуністичні партії Європи, які з 1933 р. боролися з нацизмом-гітлеризмом, були розгублені, отримуючи інструкції з Москви щодо припинення антифашистської діяльності.

Український національний рух за незалежність України зіткнувся із серйозним викликом на початку війни і потребував коректування своєї політики. У 1943 р. ОУН(б) оголошує ворогами українського народу два імперіалізми – німецький і советський, які “простягли братерськи один одному руки”.

БОРОТЬБА ЗА КОРДОНИ

23 червня 1941 р. польський емігрантський уряд генерала В. Сікорського, який став союзником СРСР, виступив із вимогою повернутися до кордонів Ризького договору 1921 року. 30 липня 1941 р. було підписано польсько-радянську угоду, в якій радянський уряд анулював пакт Молотова-Ріббентропа 1939 р. Було відновлено дипломатичні відносини і почалося створення польської армії на території СРСР.

Уже 16 грудня 1941 р. у переговорах із міністром закордонних справ Англії Ентоні Іденом Сталін запропонував визнання Великою Британією радянських кордонів 1941 р. від Карелії до Бессарабії, здобутих завдяки пакту Молотова – Ріббентропа.

Іден заявив, що не може визнати запропоновані кордони. Склалася дивна юридична ситуація, коли західні українці трактувалися Польщею, Англією і США як польські громадяни, а советами – як громадяни радянські, інкорпоровані до складу СРСР у листопаді 1939 р. Черчилль попередив В. Сікорського: “Якщо Росія вступить у союз з рейхом, ми загинемо... Якщо переможе Радянський Союз, вони вирішуватимуть питання кордонів, не консультиуючись із Великою Британією” (11.03.1942).

УКРАЇНА В ПЕКЛІ

22 червня 1941 р., з нападом Німеччини на СРСР (Гітлер тут остаточно переграв свого союзника), розпався союз Сталіна і Гітлера. Почався період безпрецедентних поразок Червоної Армії. Починаючи з червня по грудень 1941 р. майже вся територія України була окупована нацистами. Наслідком зіткнення двох тоталітарних режимів стали небачені жертви як серед військових, так і серед цивільного населення України; територія між Карпатами і Доном перетворилася на Криваві землі. Україна втратила вісім мільйонів своїх громадян: 2,5 мільйони загинуло на фронтах війни, втрати цивільного населення – 5,5 млн. чоловік. Для порівняння: загальні втрати Німеччини у війні – 6,5 млн. чоловік, із них втрати цивільного населення – 2 млн.

Неможливо замовчати злочини Червоної Армії, яка, фактично втративши командування і відступаючи до Дніпра, вдалася до масової страти

ЗЛОЧИНИ КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ В КИЄВІ

Перед відступом з української столиці радянська влада здійснила масові розстріли політичних в'язнів.

Підрозділи НКВД встановили радіокеровані міни і заклали вибухівку в сотні споруд у центрі міста. 24 вересня 1941 р. Київ здригнувся від вибухів. Вулиця Хрещатик та прилеглі квартали палали кілька днів. Диверсанти НКВД знищили центр Києва разом із людьми.

Вибухами й пожежами було зруйновано 324 старовинних будинки. Тисячі киян загинули, 50 тисяч залишилися без даху над головою.

Окупаційна влада використала руйнування центру Києва як привід для звинувачення у його організації євреїв та незабаром розпочала їх масове винищення у Бабиному Яру.

10 листопада був вчинений злочин проти культури: радянською диверсійною групою підірвано Успенський собор XI століття, головний храм Києво-Печерської Лаври.

Успенський собор Києво-Печерської лаври. Фото 1930-х років.

ЗЛОЧИНИ КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ У ЛЬВОВІ

На початку нацистсько-радянської війни, в результаті котрої СРСР постав жертвою агресії Райху, комуністи здійснили досі нечуваній для регіону Західної України злочин – масові розстріли політичних в'язнів у тюрмах НКВД протягом кінця червня – початку липня 1941 р. Після війни цей злочин приписали переможеним нацистам...

Тиждень з 22 по 28 червня у Львові, зокрема, у тюрмі № 1 Управління НКВД по Львівській області, в народі – «тюрма на Лонцького», назвали «кривавим тижнем».

Коли 22 червня розпочалася війна, керівництво НКВД запланувало депортувати в'язнів до концтаборів. Евакуація в'язнів провалилася, тому було вирішено ліквідувати проблему переповнення тюрем перевіреними на практиці під час Великого терору в 1937 – 1938 рр. методами. Чекісти склали списки в'язнів та за спрощеною схемою двоє осіб винесли вирок тисячам людей, слідча процедура котрих була не завершена. Головним критерієм вироку було обвинувачення у «контрреволюційних злочинах» за 54 статтею КК УРСР.

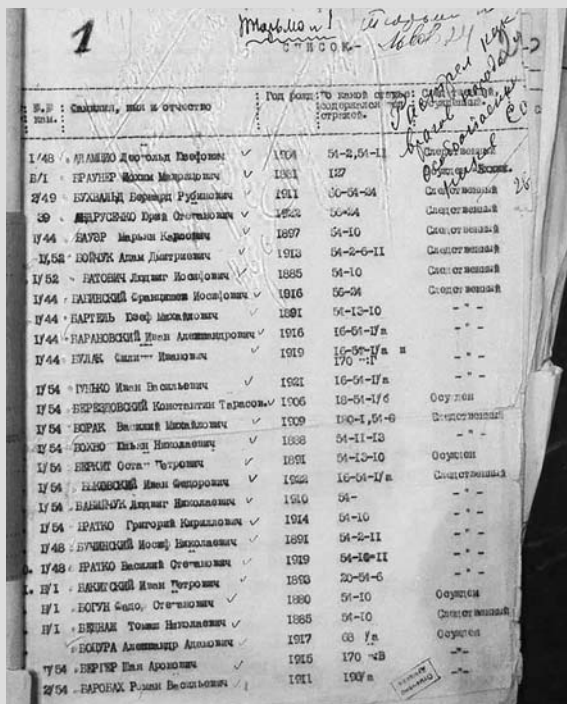
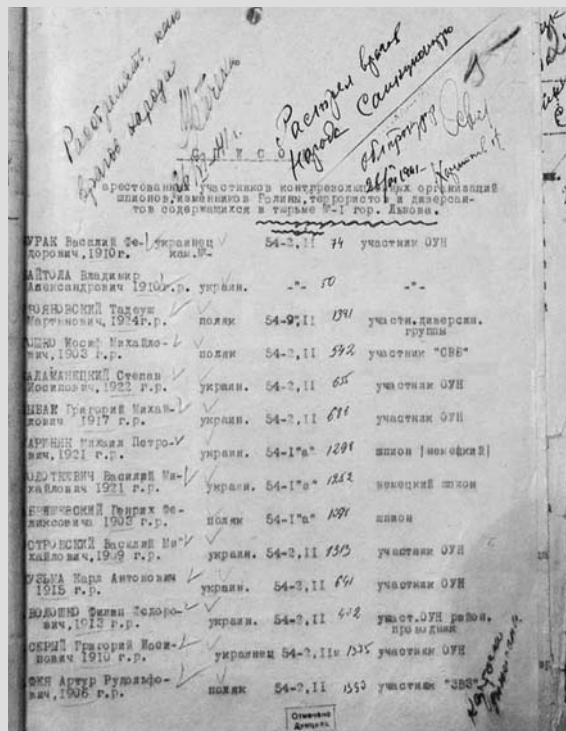
Загалом в тюрмі на Лонцького за кілька днів було розстріляно 1680 осіб. У перші дні війни відбувалися індиві-

дуальні розстріли у спеціальній розстрільній камері, а трупи вивозили за межі міста для поховання (до сьогодні ці місця масових захоронень не відомі і документів не знайдено). А в останні дні перебування советів, як їх називали львів'яни, відбувалися масові знищення в тюремних камерах з автоматичної зброї через віконечко для передачі їжі. Близько 700 тіл було поховано у зовнішньому дворі тюрми у трьох ровах. Також чекісти залишили трупи в камерах тюрми. Серед розстріляних в'язнів було 67,2% українців, 23,4% поляків, 7% євреїв та представники інших національностей.

Коли місто зайняли німецькі війська, в перші дні було проведено ексгумаційні роботи. Для проведення цих робіт німці примусово зігнали львівських євреїв. 2-3 липня львів'янам було дозволено опізнати рідних, а 4-5 липня відбувся похорон неопізнаних на Личакові. Згодом нацисти використали цю трагедію для початку антиєврейських репресій, звинувачуючи єврейську громаду в злочинах комуністів, котру вони називали «жидо-більшовицькою». Таким чином одна трагедія (розстріли НКВД) стала причиною другої – 4-7 липня у Львові відбувся т.зв. «жидівський погром».

Перша сторінка «першого» розстрільного списку в'язниці № 1 у м. Львові. Чітко видно написи на документі – винесення вироку начальником в'язниці № 2 (Замарстинівська) по Львівській області Шевченком (напис зеленим чорнилом: «Расстрелять, как врагов народа») та накладання санкції до виконання вироку прокурором Львівської області Харитоновим (напис чорним чорнилом: «Расстрел врагов народа санкционирую»). Двоє осіб вирішили долю тисяч...

Перша сторінка «другого» розстрільного списку в'язниці № 1 у м. Львові. Напис на документі – винесення вироку начальником слідчої частини УНКГБ по Львівській області Шумаковим (напис червоним олівцем: «Приговор как врагов народа расстрелять») та санкція до виконання вироку прокурором Львівської області Харитоновим (напис чорним чорнилом: «Расстрел как врагов народа санкционирую»). Світлина з Національного музею-меморіалу «Тюрма на Лонцького».

політичних в'язнів. За перші два тижні війни у тюрмах Західної України співробітники НКВД розстріляли понад 21 тис. в'язнів. Масові розстріли відбулися у Львові, Луцьку, Станіславові, Дубні, у Вінниці, Умані, Києві та багатьох інших містах.

Під час Другої світової війни більшість українців боролася на боці Об'єднаних Націй: у арміях Польщі та СРСР, Канади і Франції, Сполучених Штатів Америки та Чехословаччини, на фронтах Європи, Північної Африки та Південно-Східної Азії, на Тихому та Атлантичному океанах. Але лише Українська Повстанська Армія виступала у тій війні під українським національним прапором.

Протягом цієї війни бойові дії двічі прокотилися усією територією України. Харків, одне з найбільших міст України, переходило з рук у руки чотири рази. Було знищено 714 міст і селищ, 28 тисяч сіл, зруйновано понад 16 тис. підприємств. Втрати України у війні становили 42% від збитків СРСР. Такою була для українців ціна відсутності власної незалежної держави.

Україна має особливий рахунок як до Сталіна, так і до Гітлера. Відразу після німецького нападу

на СРСР 22 червня 1941 р., українські борці за самостійну Україну швидко проголосили Незалежний Уряд (30 червня). Гітлер, який мав до України особливий сентимент грабіжника і вбивці, весь час у розмовах підкреслював думку про нелічені багатства України, які повинні належати Німеччині. “У Європі немає жодної країни, яка могла би такою мірою (як Україна) бути автаркічною...”. “Мене вже не буде, але в Україні, крім місцевого населення, буде 20 мільйонів нових поселенців. За 300 років це буде найгарніша частина світу” (17.10.1941). Отже, незалежність України не входила до планів нацистів, тому весь український провід був заарештований і засланий до концтабору Саксенгаузену. У Наказі “Айнсацкомандо С/5” говорилося: “Було встановлено, що рух Бандери (ОУН) готує повстання в Райхскомісаріаті, остаточною метою якого є створення самостійної України. Всі чиновники Руху Бандери мають бути негайно арештовані і, після старанних допитів, таємно ліквідовані як мародери”. Увесь наступний період нацистської окупації, українці, не зважаючи чи були вони членами повстання, чи ні, були тортуровані і засуджені, заслани до Аушвіцу, Бухенвальду, Треблінки, Собібору, Бельсену і Дахау. Там нацисти намагалися не ідентифікувати їх як українців, але як росіян чи поляків.

Трагічним є, що серед такої різанини бували випадки колаборації і антисемітизму, але це не були масові явища, і тим більше не характерні саме для України. Більшість українців, які ненавиділи сталінський режим і здавалися масово до німецького полону, або з квітами зустрічали окупантів, дуже швидко зрозуміли, що нацисти принесли із собою загибель, рабство, тотальне пограбування і знищення України. В грудні 1941 р. німецький міністр економіки і президент Райхсбанку Вальтер Функ заявив у Празі, що “ця обіцяна колоніальна земля (Україна) стала доступною для європейської експлуатації”.

Сталін виявився набагато гнучкішим за свого колишнього друга Гітлера в національному питанні, але він і гадки не міг допустити, що його імперія розпадеться через 38 років після його смерті на ряд національних держав, виникнення яких було визначено ленінсько-сталінською національною політикою. Націоналізм переміг на просторах колишнього СРСР, а над Кремлем було піднято російський триколон – прапор, під яким воювали з більшовиками генерали Денікін і Власов.

ПАМ'ЯТАЄМО – ПЕРЕМАГАЄМО

3-го липня 2009 р. Парламентською асамблеєю ОБСЄ ухвалено резолюцію “Об'єднання поділеної Європи: захист прав людини і громадянських свобод у XXI столітті в регіоні ОБСЄ”, в якій стверджується, що в XX столітті країни Європи пережили два потужні тоталітарні режими – на-

“То правда: сибірські і соловецькі в'язниці винайдені були азійською дикістю чи то царя, чи то партії, чи покійного Сталіна, винайдені були монархізмом, фашизмом, комунізмом...”

Василь Стус

Термін «Велика вітчизняна війна» використовували в колишньому СРСР, щоб підкреслити, що у війні 1941-1945 років громадяни захищали Радянський Союз як спільну вітчизну.

Могила українського солдата Шевеля (СРСР) на кладовищі Союзних військ в Атонах.

цистський і сталінський. 23 серпня – день підписання пакту Молотова – Ріббентропа – проголошено Днем пам'яті жертв сталінізму і нацизму.

В Україні в рамках реалізації політики декомунізації з 2015 р. відзначають разом з усіма країнами світу 8 травня як День пам'яті та примирення. 9 травня відзначається День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років. Раніше ця дата офіційно іменувалася Днем Перемоги у Великій вітчизняній війні 1941-1945 років. Термін «Велика вітчизняна війна» використовували в колишньому СРСР, щоб підкреслити, що у війні 1941 – 1945 років громадяни захищали Радянський Союз як спільну вітчизну.

Викриття і засудження злочинів минулого є одним із заходів попередження таких злочинів у майбутньому. І якщо важко уявити собі когось у Німеччині на вулиці з портретом Гітлера, то портрети Сталіна не рідкість під час “червоних” демонстрацій не тільки у Москві, але й у багатьох

країнах. Те, що трапилося майже 80 років тому, актуально і сьогодні, оскільки і сьогодні є сили, які підтримують військово захоплення чужих територій і насильницьку зміну кордонів, брутальне і зневажливе ставлення до суверенних держав і народів.

Те, що накоїв Сталін, – це не ланцюг помилок, притаманних будь-якому великому політику – В. Черчиллю чи Ш. де Голлю, Р. Рейгану чи М. Тетчер. Це – системні, серійні, безкарні вбивства невинних людей, завдяки яким вбивця правив занімалою від жаху країною.

З великим запізненням, вже в ХХІ столітті Історія винесла вирок одному із найжорстокіших світових злочинців. Якби світ зумів зробити це раніше, сьогодні в Україні історія би не повторювалася.

Але досвід України мав би стати сьогодні прикладом для усіх демократичних народів Європи задля їхнього майбутнього.

Бібліографія:

1. Д. Волкогонов. Сталин. т. II. – М., 1996.
2. German Ukrainian relations in Historical Perspective. – Edmonton – Toronto? 1994.
3. Л. Зашкільняк, М. Крикун. Історія Польщі. – Л., 2002.
4. Год кризиса. 1938-1939. Документы и материалы, т. I и II. – М., 1990.
5. Володимир Косик. Україна під час Другої світової війни, 1938-1945. – Київ – Париж – Нью Йорк – Торонто, 1992.
6. Уолтер Лакер. Россия и Германия. Наставники Гитлера. – Вашингтон, 1991.
7. Юрій Щербак. Україна: виклик і вибір. – К.: Дух і Літера, 2003.
8. Юрій Щербак. Україна в зоні турбулентності. – К.: УП, 2010.
9. Ігор Дерев'яний, старший науковий співробітник Національного музею-меморіалу “Тюрма на Лонцького”. Найкривавіша сторінка в історії тюрми на Лонцького. Львів.